

Monika Wielguszevska-Tsuchiya

**Ware tada taru o shiru.
Gdzie tkwi prawdziwe piękno
japońskich ogrodów?**

Copyright © 2022 Monika Wielguszevska-Tsuchiya

Redakcja i korekta: Hanna Wysopolska-Gaj,
Sylwia Wachowicz

Projekt okładki i skład: Małgorzata Wićko, <https://dobrakreska.com/>

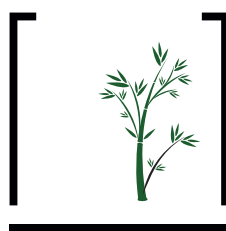
Ilustracje i ilustracja na okładce: Agata Sobiepan,
<https://sobiepanna.com/>

Zdjęcia: Udostępnione dzięki Ueyakato Landscape Co. Ltd.,
Uei Co. Ltd.
oraz z prywatnego archiwum autorki

Wydawca: tsuboniwa

Kioto 2022

ISBN: 978-83-964861-0-3

tsuboniwa
more than just a garden

tsuboniwa.eu

Wszelkie prawa zastrzeżone. Żadna część niniejszej książki nie może być reprodukowana w jakiegokolwiek formie i w jakikolwiek sposób bez pisemnej zgody wydawcy.

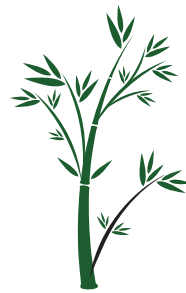
SPIS TREŚCI

O inicjatywie tsuboniwa	4
O autorce	5
Wstęp	6
Ukształtowanie terenu Japonii	9
I. Garden life. O japońskiej sztuce ogrodniczej w rozmowie z mistrzem Katō Tomokim	13
II. Metaforyczny świat japońskich ogrodów	56
Ogród Tenryū-ji, Kioto	60
Ogród Kinkaku-ji, Kioto	83
Ogród Ryōan-ji, Kioto	100
Ogród Kohō-an, Kioto	116
III. Create a landscape. O współczesnych japońskich ogrodach na przykładzie działalności firmy Uei Co. Ltd.	135
Zaproszenie do udziału w crowdfundingu	178
Bibliografia	179

Autorka zdecydowała, żeby imiona i nazwiska osób wymienionych w tekście zapisać w kolejności zgodnej z językiem japońskim – nazwisko imię.

Wyłącznie w terminologii ogrodniczej i nazw poszczególnych ogrodów i pomieszczeń zastosowano zapis w transkrypcji Hepburna wyróżniony kursywą, a w nawiasie dopełniono znakami kanji i znaczeniem w języku polskim. W pozostałych zapożyczeniach z języka japońskiego nie zastosowano podobnego wyróżnienia.

tsuboniwa	3
-----------	---

tsuboniwa

more than just a garden

Celem inicjatywy **tsuboniwa** jest upowszechnienie i promowanie wiedzy na temat japońskich ogrodów oraz przeniesienie designu, estetyki i rozwiązań opracowanych przez japońskich mistrzów ogrodnictwa na grunt europejski.

We współpracy z wybitnymi twórcami ogrodów w Japonii oraz uznanymi autorytetami japońskiej sztuki ogrodniczej **tsuboniwa** ukazuje świat japońskich ogrodów zarówno w ich tradycyjnych odstonach, jak i nowoczesnym podejściu.

Monika Wielguszevska- -Tsuchiya

współzałożycielka tsuboniwa

Absolwentka japonistyki na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Wieloletnia tłumaczka języka japońskiego. Na stałe mieszka w Japonii, gdzie wciąż zajmuje się tłumaczeniami jako freelancerka, choć większość czasu poświęca na studiowanie tajników japońskich ogrodów.

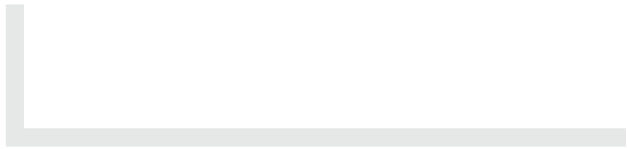
W pracy dokłada wszelkich starań, aby poza wiernym przekazem tłumaczonych słów dbać o odpowiedni przebieg interakcji i komfort rozmówców. Biegłą znajomość języka japońskiego oraz swoje umiejętności interpersonalne z powodzeniem wykorzystuje w celu budowania komunikacji międzykulturowej.

Wstęp

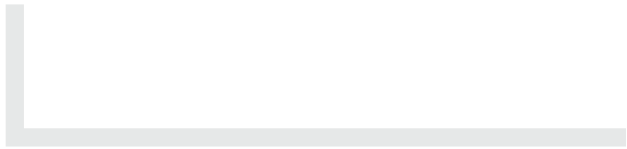
Zdecydowałam się na napisanie i wydanie tej książki, ponieważ próbuję dociec, gdzie tkwi esencja japońskiej sztuki ogrodniczej i czym się różni ogród w rozumieniu japońskim od ogrodu w kulturze zachodniej. Poza tym – mówiąc szczerze – zakochałam się w świecie japońskich ogrodów i czuję potrzebę, by się tym uczuciem podzielić.

Japońskie ogrody od lat cieszą się ogromną popularnością na całym świecie. Również w polskich ogrodach botanicznych coraz częściej można podziwiać te stylizowane na japońskie. Rośnie też liczba japońskich stylizacji w prywatnych ogrodach. Bujnie porośnięte otoczenie stawu z przewieszonym nad nim mostem, żywo zielone połacie mchu poprzecinane kamiennymi ścieżkami lub płaskie powierzchnie wysypane białym żwirem – tak najczęściej kojarzą się japońskie ogrody. Równie często takie stylizowane ogrody wypełniają skały i kamienie oraz kamienne dekoracje, a niekiedy całość dopełniają budynki imitujące pawilony herbaciane lub zabudowania świątynne. Wszystkie te elementy występują oczywiście w japońskich ogrodach, ale ja chciałabym pokazać, jakie bogactwo ze sobą niosą, przedstawić symbolikę świata ogrodów – sztukę zakładania i pielęgnowania, a nie tylko efekt końcowy w postaci ogrodu.

W kulturze zachodniej, w której się wychowałam, głównym i najbardziej eksponowanym elementem ogrodu jest roślinność, a uzupełniają ją elementy zbudowane przez człowieka, jak chociażby tarasy, schody, fontanny i pomniki. Przeważnie w projekcie ogrodu dominują linie prostopadłe, a poszczególne elementy występują parzyście i ułożone są symetrycznie. Jeśli w ogrodzie jest woda, to najczęściej w sztucznym, zamkniętym obiegu lub wyrzucana spektakularnie w powietrze przez fontanny. Drzewom i krzewom nadaje się najczęściej określony kształt geometryczny, z pominięciem ich naturalnego zróżnicowania. Ogród jest przestrzenią zorganizowaną przez człowieka w taki sposób, by służyć określonym celom, najczęściej rekreacyjnym. To dzieło człowieka i stanowi przejaw jego dominacji i panowania nad przyrodą.

W japońskiej kulturze, którą studiuję od blisko 17 lat, ogród jest traktowany jako naturalna przestrzeń – jak najbardziej zbliżona do środowiska naturalnego, bez przesadnej ingerencji człowieka. Natura jest modelem i źródłem inspiracji, a ogród – dziełem sztuki prezentującym spojrzenie człowieka na Naturę. Nie zmienioną wedle własnych upodobań, ale taką, jaką jest naprawdę. Ogród japoński składa się przede wszystkim z wody, naturalnych skał i kamieni, roślin oraz nielicznych, subtelnych dekoracji. Cztery podstawowe elementy składowe japońskiego ogrodu czasami przedstawia się metaforycznie: kamienie to szkielet, woda – krwiobieg, ziemia – układ mięśniowy, a roślinność i elementy dekoracyjne – zmienne okrycie wierzchnie i biżuteria.

W japońskim ogrodzie panuje atmosfera sprzyjająca wyciszeniu, napawaniu się pięknem otaczającej przyrody. Doznania estetyczne potęguje gra światła, która uzyskiwana jest poprzez umiejętne przycinanie roślin i komponowanie miejsc okresowo nasłonecznionych i celowo wiecznie zacienionych. Obecność tak istotnej i niezbędnej w życiu człowieka wody oraz jej subtelny, a zarazem orzeźwiający dźwięk działa kojąco i pozwala zatrzymać się, aby w skupieniu i wyciszeniu świadomie napawać się naturalnym pięknem. Wodospady o niewielkim spadku, częściowo ukryte i przysłonięte roślinnością celowo budowane są tak, aby uzyskać pożądany przepływ, prędkość oraz dźwięk wody. W ten sposób ogród japoński oddziałuje równocześnie na zmysły wzroku i słuchu, a także pobudza wyobraźnię – skłania do refleksji. W ogrodzie japońskim prawie nie ma sztucznie wytyczonych linii prostych ani symetrii. Dominują linie krzywe, nieparzyste i asymetrycznie ułożone elementy o nieregularnym kształcie i dynamicznym wyrazie. Ogród jest zarówno kompletnym i skoncentrowanym obrazem wycinka Natury, jak również częścią większej całości, gdy podziwiamy go włącznie z tłem, w którym został osadzony. Gdy weźmiemy pod uwagę naturalne ukształtowanie terenu Japonii, łatwiej będzie nam dostrzec w charakterystycznym obrazie japońskiego ogrodu jego podobieństwo do Natury.

Ukształtowanie terenu Japonii

Źródła danych liczbowych: Geospatial Information Authority of Japan, Ministry of Land, Infrastructure, Transport and Tourism, Japan Statistical Yearbook, <http://www.stat.go.jp/english/data/nenkan/>; [dostęp: 1.01.2021].

Japonia to kraj wyspiarski położony na południowy wschód od linii brzegowej kontynentu azjatyckiego. Archipelag Wysp Japońskich składa się z 6852 wysp i wysepek ułożonych w charakterystyczny łuk o bardzo nieregularnej i dynamicznej linii brzegowej o łącznej długości ok. 2,5 tys. km, jego powierzchnia to 377 974 km². Cztery główne wyspy stanowiące większość powierzchni kraju to Honshū, Kyūshū, Shikoku i Hokkaidō oddzielone od Azji Morzem Japońskim, a od zachodu oblewane wodami otwartego Oceanu Spokojnego. Na dnie oceanu, równoległe do wysp, biegną podmorskie rowy oceaniczne o głębokości od 6 do 10 km, w tym Rów Japoński (8412 m p.p.m.) oraz Rów Izu-Ogasawara (9710 m p.p.m.). Wyspy Japońskie są wynurzoną ponad powierzchnię oceanu grzbietem podmorskiego łańcucha górskiego, który powstał w wyniku zderzenia się płyt litosfery. Archipelag Wysp Japońskich znajduje się w tzw. Pacyficznym Pierścieniu Ognia, czyli rejonie bardzo aktywnym sejsmicznie. W Japonii rocznie notuje się ok. 5 tys. wstrząsów sejsmicznych o różnym stopniu nasilenia.

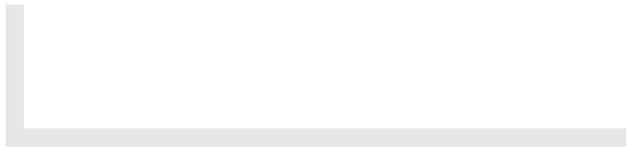
W ukształtowaniu powierzchni Wysp Japońskich dominują tereny wyżynne i góryste zajmujące ok. 85% obszaru. Pasma górskie sięgające 2–3 tys. m n.p.m. biegną równoległe do osi głównych wysp i nazywane są Alpami Japońskimi. Aż 21 szczytów górskich przekracza 3 tys. m n.p.m., trzy z nich to wulkany, w tym najwyższy szczyt będący znanym symbolem Japonii – góra Fuji (3776 m n.p.m.). Według danych Japońskiej Agencji Meteorologicznej z 2017 roku na terenie całej Japonii znajduje się 111 aktywnych wulkanów, a 50 jest wytypowanych do stałego monitorowania ze względu na bardzo wysokie ryzyko erupcji. W ciągu ostatnich stu lat 23 spośród nich dokonało erupcji.

Ponad 65% całkowitej powierzchni Japonii zajmują lasy, a około 4% – zbiorniki wodne. Na terenie Japonii znajduje się 27 jezior o powierzchni przekraczającej 10 km², a największe jezioro Biwa zajmuje 669,3 km². Ponadto aż 44 rzeki o długości od 124 do 322 km mają powierzchnię dorzecza powyżej 1500 km².

Niziny leżą głównie w bardzo nieregularnym pasie przybrzeżnym oraz w trudno dostępnych obniżeniach między pasmami górskimi. Tereny możliwe do zabudowy stanowią niewielki procent całej powierzchni kraju, co przy populacji 126 mln 170 tys. ludzi sprawia, że gęstość zaludnienia to ponad 340 osób na km².

W najprostszej klasyfikacji wyróżnia się trzy kategorie japońskich ogrodów: ogrody ze stawem (*chisen teien*, 池泉庭園), ogrody suchego krajobrazu (*karesansui*, 枯山水) oraz ogrody prowadzące do pawilonu herbacianego (*roji*, 露地). Na przestrzeni wieków wszystkie te kategorie znacząco ewoluowały pod wpływem religii – rodzimych japońskich wierzeń shintō, taoizmu i buddyzmu, zwłaszcza japońskiego buddyzmu zen. Japońskie ogrody są dziełami sztuki odzwierciedlającymi ducha czasu, w którym zostały zbudowane. Są niewątpliwym przejawem wysublimowanej japońskiej kultury. To także wyraz japońskiej afirmacji dla Natury oraz wyraz harmonii, współzależności człowieka i Natury. Obrazują także zmieniającą się na przestrzeni wieków strukturę japońskiego społeczeństwa.

Z wykształcenia jestem tłumaczką języka japońskiego. Przez blisko 10 lat pracowałam jako trybik w japońskiej korporacji, chociaż nigdy nie potrafiłam odnaleźć się w takim środowisku. Nigdy też nie planowałam przeprowadzić się na stałe do Japonii. Moje życie potoczyło się zupełnie inaczej.

Po przeprowadzce do Japonii początkowo czułam się przytłoczona tutejszym tempem życia, liczbą ludzi, samochodów, pociągów, nigdy niecichnącymi odgłosami miasta. Przez długi czas cierpiałam z powodu samotności, wyobcowania i tęsknoty za życiem sprzed wyjazdu do Japonii. Z czasem spokój i ukojenie odnalazłam w świecie japońskich ogrodów. Zrozumiałam, że są dla mnie przestrzenią, w której mogę się zatrzymać, wziąć kilka głębokich oddechów i zapomnieć o całym otaczającym świecie.

W Japonii mieszkam od pięciu lat. Pracę nad książką na temat japońskiej sztuki ogrodniczej rozpoczęłam w trakcie pandemii COVID, z powodu której Japonia przez ponad dwa lata pozostawała całkowicie zamknięta dla zagranicznych turystów. Miałam szczęście: wszystkie odwiedzane miejsca podziwiałam nie w międzynarodowym, hałaśliwym tłumie, a w całkowitej ciszy i spokoju. Większość ogrodów oglądałam, spacerując po nich całkiem sama, i to dało mi sposobność, by doświadczać ich w inny, głębszy sposób. Potrzebowałam czasu, aby przekonać się, że poznać japońskie ogrody oznacza uznać ich wartość jako dziedzictwa kulturowego oraz pojąć japońskie poczucie estetyki i umiłowanie do symboliki, detali. Zrozumiałam też, że nie chodzi o zwiedzanie ogrodów w atmosferze wyścigu, a o bycie i doświadczenie danego miejsca w uznaniu i poszanowaniu jego wartości.

Dziś, gdy wybieram się na krótką wycieczkę do Kioto, nie planuję już, ile miejsc odwiedzę jednego dnia, bo wiem, że w każdym z ogrodów chcę spędzić wystarczająco dużo czasu, żeby nie tracić już na jakości tego doświadczenia. Gdy stoję w jednym z ogrodów o kilkusetletniej historii, czuję wdzięczność i radość, że mogę obcować z arcydziełami japońskiej sztuki ogrodniczej na żywo, kiedy tylko poczuję taką potrzebę. Wiele z ogrodów odwiedziłam znacznie więcej niż jeden raz i przy każdej wizycie zapewniają mi one inny rodzaj wzruszenia.

Zbierając materiały niezbędne do napisania książki, spędziłam niezliczone godziny na zwiedzaniu i fotografowaniu ogrodów oraz na rozmowach i wywiadach z ich twórcami. W międzyczasie przeczytałam po japońsku wiele książek na temat japońskiej sztuki ogrodniczej. Stopniowo przyswajana wiedza teoretyczna, możliwość bezpośredniego obcowania z ogrodami, o których czytałam, jak również wartościowe wskazówki wielu zaangażowanych japońskich specjalistów – wszystko to zaowocowało powstaniem inicjatywy tsuboniwa i wydaniem książki. Dziś moją główną motywacją do działania jest gorące i entuzjastyczne wsparcie wielu wspaniałych osób z branży ogrodniczej w Kioto. To oni, w uznaniu dla mojego zaangażowania, zechcieli pokazać mi od środka tajemniczy i pasjonujący świat japońskich ogrodów. Czuję, że dojrzałam do tego, by dzielić się swoją wiedzą i doświadczeniem, aby jak najwięcej osób mogło poczuć, jak czerpać prawdziwą radość z japońskiej sztuki ogrodniczej.

Jednym z pierwszych, którzy zgodzili się udzielić mi wywiadu i poprowadzić w głąb świata japońskich ogrodów, był ceniony w środowisku ogrodników i znawców sztuki ogrodniczej Kioto, Katō Tomoki.

Garden life.
O japońskiej sztuce ogrodniczej
w rozmowie z mistrzem Katō Tomokim

Katō Tomoki

CEO Ueyakato Landscape Co. Ltd.

Wykładowca Uniwersytetu Sztuki i Designu w Kioto, uzyskał tytuł doktora w dziedzinie ogrodów japońskich. Obecnie prowadzi wykłady oraz nadzoruje prace badawcze.

Urodzony w 1966 roku, absolwent Wydziału Ogrodnictwa Uniwersytetu Chiba.

Od wielu lat stoi na czele rodzinnej firmy Ueyakato, łącząc swoją pracę z misją kształcenia młodych pokoleń profesjonalnych ogrodników. Prelegent m.in. na konferencji North American Japanese Gardens Association (NAJGA) w latach 2014–2018 oraz wielu innych wykładów w Japonii oraz poza Japonią.

Since1848 – 景色をはぐくむ –

植
彌
加
藤
造
園

創
業
嘉
永
元
年

Ueyakato Landscape

Firma Ueyakato Landscape została założona w 1848 roku. Obecny prezes, Katō Tomoki, jest przedstawicielem 8. pokolenia kultywującego rodzinną tradycję sztuki ogrodniczej.

Ueyakato zajmuje się zarówno zakładaniem nowych ogrodów z zachowaniem tradycyjnych metod i technik, jak również kultywuje liczne ogrody w Kioto o kilkusetletniej historii, zaliczane do Skarbów Kultury Japonii.

Ueyakato otrzymało zarówno liczne nagrody Instytutu Architektury Krajobrazu Japonii w wielu dziedzinach, jak również prestiżowe wyróżnienie Good Design Award 2020. Firma jest także desygnowanym zarządcą dwóch wysoko cenionych ogrodów w Kioto – Murin-an oraz The Keihanna Commemorative Park.

<https://ueyakato.jp/>

Monika Wielguszevska-Tsuchiya: Niejednokrotnie spotkałam się ze stwierdzeniem, że japońskie ogrody przypominają miniaturowy obraz środowiska naturalnego zamknięty na wytyczonej przestrzeni. Czy zechciałby Pan na początek przedstawić główne pryncypia projektowania japońskich ogrodów?

Katō Tomoki: Z całą pewnością absolutnie nie ma jednolitego stylu projektowania japońskich ogrodów. Zgodnie z koncepcją *shakkei* (借景; ‘zapożyczony krajobraz’) ogród to nie tylko to, co wewnątrz wytyczonej przestrzeni. Japoński ogród to harmonia współistnienia z otoczeniem. To niezwykle istotna cecha charakterystyczna tradycyjnych japońskich ogrodów. Projektowanie ogrodu to bynajmniej nie jest upychanie elementów składowych na powierzchni o określonej wielkości. W języku japońskim często mówi się *watashi no niwa* (私の庭; ‘mój ogród’) na określenie dobrze sobie znanej, pobliskiej okolicy. Osobiście uważam to za przejaw tego, że dla Japończyków ogród to nie tylko jakiś odgradzony, zamknięty teren, ale koncepcja organizacji przestrzeni obejmująca bliższą i dalszą perspektywę.

tsuboniwa

Shōsei-en (涉成園), Kyoto

Hoshinoya Kioto (星のや京都), Kioto

W takim razie jak by Pan opisał japońskie ogrody i gdzie wskazał ich wyjątkowość?

Odpowiadając na pytanie, czym jest japońska sztuka ogrodnicza, mówię, że to *kansei no nai ikita sōgō geijutsu* (完成のない生きた総合芸術; ‘niemająca zakończenia żywa wszechstronna dziedzina sztuki’). Inaczej niż w przypadku budynków w ogrodzie mamy do czynienia z roślinami i innymi naturalnymi elementami, które podlegają nieustającym przemianom. Nie każdy, kto zna się na ogrodnictwie, potrafi zbudować ogród w takim szerszym znaczeniu. Z pewnością najlepsze projekty powstają wówczas, gdy myślimy łącznie: o budynku i o ogrodzie. Chcąc podjąć się zaprojektowania przestrzeni, należy najpierw nauczyć się wszystkiego, co kompleksowo wiąże się z powstawaniem ogrodu. Należy posiąść wiedzę na temat roślin, kamieni i materiałów kamiennych, jakości ziemi, ukształtowania terenu, drzew, roślin,